

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-348-6-30>

УДК 338.24

КАЛИНА Тетяна

ПЗВО «Міжнародний класичний університеті імені Пилипа Орлика»

<https://orcid.org/0000-0002-2705-9382>e-mail: tkalinka.zin@gmail.com

КИРИЧЕНКО Олександр

ПЗВО «Міжнародний класичний університеті імені Пилипа Орлика»

<https://orcid.org/0000-0002-8748-6431>e-mail: alankir23@ukr.net

СОЛОВІЙОВ Ігор

ПЗВО «Міжнародний класичний університеті імені Пилипа Орлика»

<https://orcid.org/0009-0009-8573-4719>e-mail: igorsolovjov2710@gmail.com

АРЗУМАНЯН Тетяна

Одеська державна академія будівництва та архітектури

<https://orcid.org/0000-0003-1470-1310>e-mail: tatianaarz@ukr.net

СТАЛИЙ РОЗВИТОК ПРИРОДООХОРОННОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ: ІНСТИТУЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА МЕХАНІЗМИ

Питання сталого природоохоронного землекористування в Україні набуло стратегічного значення через глибокі наслідки війни, що спричинила деградацію екосистем, забруднення земель і вод, руйнування інфраструктури та ослаблення інституційного контролю. Війна ускладнила доступ до територій, вплинула на реалізацію екологічних програм, перемістила фахівців і зруйнувала інформаційні ресурси. За таких умов особливо актуальним є вивчення ефективності наявних інституційних механізмів, подолання бар'єрів управління та інтеграція принципів сталого розвитку у післявоєнне відновлення країни, з метою збереження природного потенціалу, екологічної безпеки та збалансованого землекористування.

Метою статті є всебічне дослідження теоретичних і практичних основ сталого природоохоронного землекористування в умовах повномасштабної війни в Україні, з акцентом на аналіз сучасних інституційних механізмів регулювання цієї сфери, а також виявлення основних викликів, бар'єрів і ризиків, що постають у контексті воєнного стану.

В статті досліджуються сутність і значення природоохоронних територій та їх динаміка протягом 2012-2022 років. Досліджено вплив війни на природоохоронні території. Обґрунтовано, що воєнні дії спричинили прямі руйнування об'єктів природно-заповідного фонду та призвели до системних викликів, пов'язаних із втратою контролю над територіями, порушенням екологічного управління, а також загрозою остаточного знищення унікальних природних ландшафтів. Доведено, що система інституційного регулювання землекористування зазнала суттєвих змін і викликів, які істотно вплинули на її ефективність та цілісність, а державні органи були змушені адаптувати процедури управління земельними ресурсами до реалій надзвичайного правового режиму. Надано рекомендації щодо вдосконалення інституційних інструментів забезпечення сталого розвитку природоохоронного землекористування.

Забезпечення ефективного та екологічно збалансованого землекористування в умовах війни та повоєнного відновлення є не лише викликом, а й стратегічною можливістю для модернізації системи управління земельними ресурсами в Україні з урахуванням принципів стійкості, безпеки та відповідальності перед майбутніми поколіннями.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, природоохоронні території, сталий розвиток, відновлення територій, інституційне забезпечення, інструменти реалізації, збалансоване природокористування.

KALYNA Tetiana, KYRYCHENKO Oleksandr, SOLOVIOV Ihor

Pylyp Orlyk International Classical University

ARZUMANYAN Tetiana

Odessa State Academy of Construction and Architecture

SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTALLY CONSERVATIVE LAND USE IN WAR CONDITIONS: INSTITUTIONAL CHALLENGES AND MECHANISMS

The issue of sustainable land use for nature conservation in Ukraine has acquired strategic importance due to the profound consequences of the war, which have led to ecosystem degradation, land and water pollution, infrastructure destruction, and the weakening of institutional control. The war has complicated access to territories, disrupted the implementation of environmental programs, displaced specialists, and destroyed informational resources. Under such conditions, studying the effectiveness of existing institutional mechanisms, overcoming governance barriers, and integrating sustainable development principles into the country's post-war recovery becomes particularly relevant. The ultimate goal is to preserve natural potential, ensure environmental security, and promote balanced land use.

This article aims to comprehensively explore the theoretical and practical foundations of sustainable land-use for nature conservation during the full-scale war in Ukraine. Special attention is given to the analysis of current institutional regulatory mechanisms in this domain, along with the identification of key challenges, barriers, and risks that have emerged in the context of martial law.

The article examines the essence and significance of protected areas and analyzes their dynamics from 2012 to 2022. It investigates the impact of the war on protected natural areas and substantiates that military actions have caused direct destruction of nature reserve objects and led to systemic challenges, including the loss of territorial control, disruption of environmental governance, and the threat of irreversible destruction of unique natural landscapes. It is demonstrated that the institutional land use

regulation system has undergone significant changes and faced challenges that have critically affected its effectiveness and integrity. Government authorities have been compelled to adapt land management procedures to the realities of the emergency legal regime. The article provides recommendations for improving institutional instruments to ensure the sustainable development of nature conservation land use.

Ensuring effective and ecologically balanced land use during wartime and the post-war recovery period is not only a challenge but also a strategic opportunity to modernize Ukraine's land resource management system in line with the principles of sustainability, safety, and responsibility to future generations.

Keywords: nature reserve fund, protected areas, sustainable development, territorial recovery, institutional support, implementation tools, balanced nature management.

Стаття надійшла до редакції / Received 03.11.2025

Прийнята до друку / Accepted 10.12.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Питання сталого розвитку природоохоронного землекористування набуло не лише надзвичайної актуальності, але й стратегічного значення з огляду на глибокі екологічні, соціальні та економічні наслідки війни, необхідність збереження природного потенціалу країни, забезпечення продовольчої та екологічної безпеки, а також інтеграцію екологічних пріоритетів у післявоєнну відбудову України. Війна стала каталізатором глибоких екологічних трансформацій, які впливають на всі аспекти довкілля: з одного боку, активні бойові дії, застосування важкого озброєння, підриви інфраструктури, масштабні пожежі та забруднення токсичними речовинами призводять до деградації природних ландшафтів, втрати цінних природоохоронних територій, руйнування екосистем, знищення флори та фауни, забруднення ґрунтів, поверхневих і підземних вод, а також до накопичення небезпечних відходів на окупованих та прифронтових територіях, і деякі території перетворилися на екологічно небезпечні зони, де землекористування без ретельного екологічного аудиту вже є неможливим; з іншого боку, ускладнилася робота інституційної системи, яка має забезпечувати контроль, моніторинг і регулювання природоохоронної діяльності. Слід зазначити, що воєнний стан обмежив адміністративні ресурси, ускладнив доступ до низки об'єктів, сповільнив реалізацію екологічних програм та вплинув на функціонування системи державного екологічного контролю, а додатковими викликами є вимушене переміщення фахівців, пошкодження баз даних і картографічних матеріалів, зміни у пріоритетах державного фінансування та необхідність адаптувати законодавство до кризових умов, зберігаючи при цьому сталість екологічної політики.

Сталий розвиток у сфері землекористування - це багатовимірне поняття, яке передбачає гармонійне поєднання економічної ефективності, екологічної доцільності та соціальної справедливості у використанні земельних ресурсів. В мирний час досягнення такого балансу є непростим завданням через суперечності між інтересами різних груп користувачів землі, а в умовах війни дане завдання ускладнюється в рази, оскільки до традиційних конфліктів інтересів додаються проблеми безпеки, нестабільності, втрати контролю над територіями та необхідність швидкої реакції на нові виклики. За таких умов актуальним постає ґрунтовне вивчення інституційних механізмів природоохоронного землекористування (законодавчих, адміністративних, фінансових, управлінських та координаційних), поряд з цим важливо ідентифікувати бар'єри та ризики, які послаблюють їх ефективність в умовах війни, зокрема: фрагментацію управління, недосконалість нормативно-правової бази, відсутність системної взаємодії між органами влади, низький рівень цифровізації обліку природних ресурсів. Такий аналіз дозволить не лише оцінити стійкість наявних механізмів, але й сформулювати рекомендації щодо їх модернізації, задля забезпечення екологічної безпеки, ефективного управління земельними ресурсами у надзвичайних умовах, відновлення природного потенціалу після завершення бойових дій, а також інтеграцію принципів сталого розвитку у стратегії післявоєнної відбудови та довгострокового планування територій.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

В наукових дослідженнях все більшу увагу приділяють питанням сталого землекористування особливо в контексті екологічної безпеки, управління природними ресурсами та адаптації до умов збройного конфлікту. При цьому проблематика природоохоронного землекористування в умовах війни розглядається на стику екологічної науки, земельного права, публічного управління, економіки довкілля та стратегічного планування. Серед вітчизняних науковців варто відзначити праці М.Я. Височанської, О.І. Дребот, Р.М. Ступеня, І.В. Кошкалди, Т.О. Степаненко, Р.А. Третьяка та ін., які досліджують трансформацію природокористування в умовах надзвичайних ситуацій, питання екологічного моніторингу та управління деградованими територіями та акцентують увагу на необхідності оновлення підходів до землекористування в умовах кліматичних змін, збройного конфлікту та ризиків.

Особливу увагу проблемам правового забезпечення сталого землекористування, охорони довкілля та інституційної трансформації в умовах воєнного стану приділяють вітчизняні науковці В. І. Андрейцев, Г. І. Балюк, М. І. Васильєва, О. В. Зигрій, С. М. Кравченко, М. В. Краснова, Г.М. Устінова-Бойченко, О.М. Скрябін та ін., які досліджують теоретико-правові засади екологічної безпеки, удосконалення земельного та екологічного законодавства, роль державних і муніципальних органів у сфері природоохоронного управління

та механізми адаптації правової системи до умов надзвичайних ситуацій, зокрема збройного конфлікту. Результати таких досліджень формують важливу наукову і методологічну основу для аналізу сучасного стану природоохоронного землекористування та напрями подальшого реформування інституційних механізмів у контексті викликів війни, а також звертається увага на потребу гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами сталого розвитку, зокрема цілями ООН до 2030 року.

На міжнародному рівні помітними є публікації аналітичних центрів, таких як UNDP, FAO, UNECE, що розглядають сталий розвиток у кризових ситуаціях, включаючи збройні конфлікти. Зокрема, в аналітичних звітах UNEP підкреслюється важливість відновлення екосистем як частини післяконфліктної стратегії сталого розвитку. Також вивчається досвід країн, що пережили війну, в частині реабілітації деградованих земель, що має значення для України. Аналіз сучасної наукової літератури свідчить про зростання інтересу до теми інституційного забезпечення сталого природоохоронного землекористування, однак системного дослідження, яке б інтегрувало проблематику за повномасштабної війни в Україні наразі бракує, тому комплексне бачення, що враховує специфіку воєнного часу, інституційні виклики та перспективи післявоєнної відбудови, потребує подальшого розвитку.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою даної статті є комплексне дослідження теоретичних засад і практичних аспектів забезпечення сталого розвитку природоохоронного землекористування в умовах повномасштабної війни в Україні, де в центрі уваги аналіз сучасних інституційних механізмів, що регулюють сферу природоохоронного землекористування, а також виявлення ключових викликів, бар'єрів і ризиків, які постають в умовах воєнного стану.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Земельний фонд України охоплює близько 60,4 млн гектарів та становить загальну площу території держави і в межах даного фонду виокремлюються різні категорії земель за функціональним призначенням, серед яких особливе місце посідають землі природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, що репрезентують найбільш екологічно цінні ділянки території, які перебувають під спеціальним охоронним режимом і виконують надважливу функцію у збереженні біорізноманіття, ландшафтного різноманіття, генофонду флори та фауни, а також формуванні екологічної мережі України [1]. У 2012–2022 роках площа природно-заповідного фонду України демонструвала стійку тенденцію до зростання: якщо у 2012 році вона становила близько 3,65 млн га, то станом на 2022 рік такий показник перевищив 4,17 млн га (рис.1). Найбільш динамічне розширення природно-заповідного фонду спостерігалось у період 2015 - 2020 років, що корелює з активізацією державної природоохоронної політики, імплементацією європейських екологічних стандартів в рамках Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, а також реалізації Стратегії збалансованого (сталого) розвитку до 2030 року. В даний період держава робила відчутні кроки в напрямі розширення мережі природоохоронних територій, удосконалення екологічного законодавства, посилення моніторингу стану довкілля та активної участі у глобальних ініціативах зі збереження біорізноманіття.

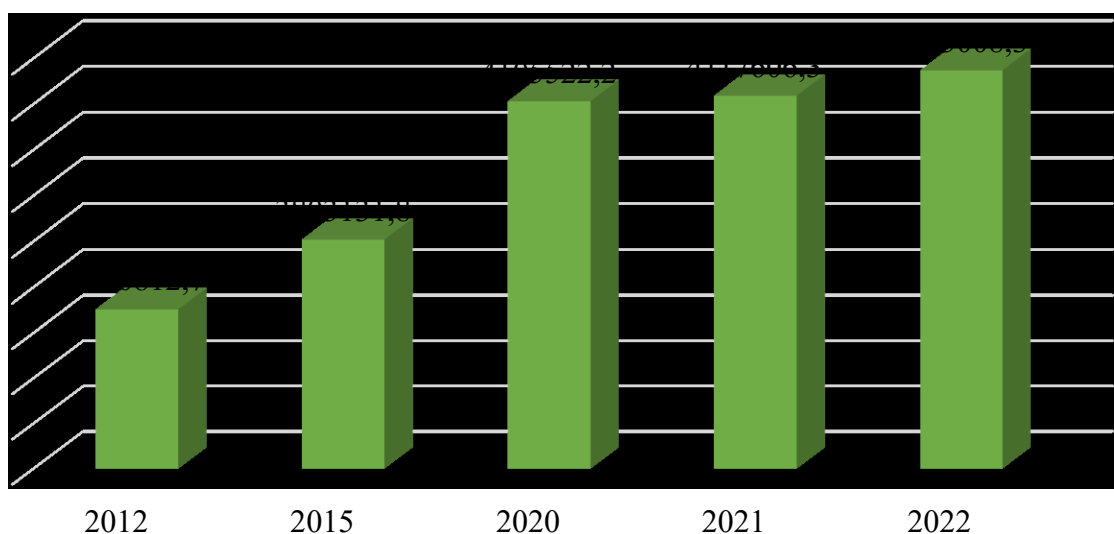

Рис.1. Динаміка площі об'єктів природно-заповідного фонду, га

Джерело: побудовано за даними [3]

Однак такі позитивні зрушення були різко перервані у 2022 році внаслідок повномасштабної війни, яка завдала серйозної шкоди як інфраструктурі природоохоронних установ, так і функціонуванню всієї

системи природоохоронного землекористування. Однак із початком повномасштабної війни природоохоронні території зазнають критичних трансформацій. За оцінками [8, 9], станом на 2024 рік у зоні активних бойових дій перебувають п'ять адміністративних областей України, а із врахуванням наслідків повномасштабної війни, майже 30 % території України є недоступними для використання та високого рівня мінної небезпеки. Найбільш ураженими регіонами залишаються Донецька (100 % території), Луганська (100 %), Херсонська (93 %), Запорізька (91 %) та Харківська (45 %) області. Воєнні дії спричинили прямі руйнування об'єктів природно-заповідного фонду та призвели до системних викликів, пов'язаних із втратою контролю над територіями, порушенням екологічного управління, а також загрозою остаточного знищення унікальних природних ландшафтів. Значні екосистемні втрати зафіксовано на території національних природних парків та біосферних резерватів на півдні та сході України, зокрема в межах НПП «Меотиди», Азово-Сиваського національного природного парку, Чорноморського біосферного заповідника, Луганського природного заповідника та ін., які зазнали масових пожеж, забруднення ґрунтів паливно-мастильними матеріалами, важкими металами, залишками боєприпасів та вибухонебезпечними речовинами, що суттєво ускладнює подальшу екологічну реабілітацію [2]. Внаслідок війни було зруйновано або пошкоджено інфраструктуру природоохоронних установ, евакуйовано персонал, втрачено частину архівної документації, картографічних та кадастрових матеріалів, що перешкоджає повноцінному функціонуванню системи управління ПЗФ [7]. Таким чином, повномасштабна війна створила безпрецедентні виклики для системи охорони довкілля України, трансформувавши значну частину територій ПЗФ із об'єктів охорони на зони екологічного ризику.

Оцінка реального масштабу екологічних втрат, спричинених війною, стане можливою лише після завершення бойових дій та стабілізації ситуації на всій території України [10]. З цієї метою необхідно здійснити поетапний комплекс заходів, серед яких ключовими є: проведення повномасштабного екологічного аудиту, який дозволить встановити фактичний стан земель, водних ресурсів, біорізноманіття, атмосферного повітря та техногенного навантаження на довкілля в постраждалих регіонах; забезпечення регулярного екологічного моніторингу на деокупованих та суміжних територіях з метою відстеження змін у середовищі, фіксації залишкового впливу військових дій і запобігання вторинному забрудненню; ідентифікація пріоритетних об'єктів для екологічного відновлення та розробка стратегії поетапної реабілітації територій природно-заповідного фонду, з урахуванням ступеня пошкодження, екологічної цінності та потенціалу до самовідновлення; реалізація заходів з рекультивації та екосистемного відновлення, включно з очищенням територій від вибухонебезпечних предметів, забруднюючих речовин, відновленням ґрунтів, ландшафтів і природних середовищ існування видів; міжнародна експертна участь та залучення технічної допомоги, що дозволить забезпечити прозорість оцінки, використання найкращих практик і дотримання стандартів сталого відновлення довкілля в умовах постконфліктного періоду. Лише за умови реалізації такого системного та науково обґрунтованого підходу можлива об'єктивна оцінка втрат та ефективне планування заходів з екологічної безпеки, охорони природи і відновлення природного потенціалу України.

З початком повномасштабної війни у 2022 році система інституційного регулювання землекористування зазнала суттєвих змін і викликів, які істотно вплинули на її ефективність та цілісність. Воєнні дії не лише призвели до фізичного руйнування інфраструктури, а й поставили під загрозу реалізацію ключових функцій держави у сфері земельних відносин, включно з обліком, розпорядженням, контролем та охороною земель. В умовах воєнного стану, що охопив всю територію України, державні органи були змушені адаптувати процедури управління земельними ресурсами до реалій надзвичайного правового режиму. Так, запровадження воєнного стану трансформувало традиційну модель вертикального управління земельними ресурсами, призвівши до перерозподілу повноважень між центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та новоутвореними військовими адміністраціями [5]. Частина повноважень у сфері землекористування була делегована військовим адміністраціям, зокрема щодо обмеження доступу до земельних ділянок в зонах бойових дій або прилеглих до них територіях, тимчасового вилучення або реквізиції земель для розміщення інженерних споруд, укриттів, логістичних об'єктів тощо, прийняття рішень про зміну цільового призначення земельних ділянок без дотримання повного пакету процедур, які передбачаються в мирний час [4]. Тому традиційна правова модель земельних відносин, орієнтована на стабільність, безперервність і правову визначеність, була частково замінена на кризову, тимчасову модель, де пріоритетом стало забезпечення обороноздатності, оперативності рішень і виживання системи в умовах ризику.

Внаслідок втрати контролю над частиною територій України, що опинилися під фактичним контролем Російської Федерації, державні інституції втратили де-факто можливість реалізовувати свої повноваження в таких сферах, як ведення Державного земельного кадастру, реєстрація речових прав на землю та інші об'єкти нерухомості, державний геодезичний і картографічний нагляд, реалізація програм з раціонального та природоохоронного землекористування, контроль за самовільним зайняттям земель або зміною їх цільового призначення, що призвело до фактичного порушення принципу єдності земельного фонду, який гарантований Конституцією України та Земельним кодексом України. Складається ситуація, за якої частина земель формально обліковується в українських кадастрових системах, однак фактично перебуває поза межами реального державного управління, створюючи правовий вакуум і юридичну невизначеність

щодо статусу таких земель [6]. За таких умов ключовими викликами інституційного регулювання землекористування в умовах обмеженої юрисдикції є:

- Порушення функціонування Державного земельного кадастру та Реєстру речових прав на територіях, охоплених бойовими діями або окупованих, зокрема неможливість актуалізувати інформацію про користувачів, межі ділянок, цільове призначення тощо;
- Відсутність або обмеження доступу до актуальних геопросторових даних, що перешкоджає прийняттю обґрунтованих рішень щодо відновлення, розселення, релокації бізнесу та відбудови інфраструктури;
- Дефіцит координації між центральними, регіональними та місцевими органами влади, що ускладнює управління землями державної і комунальної власності, особливо в питаннях надання землі під потреби внутрішньо переміщених осіб, військових формувань, гуманітарних проєктів тощо;
- Високий ризик юридичних конфліктів після завершення війни, пов'язаних із втратою документів, самовільним зайняттям земельних ділянок, подвійною реєстрацією прав, зміною меж населених пунктів або рекультивацією без належних рішень органів влади.

З огляду на актуальні виклики, пов'язані з повномасштабною війною, втратою контролю над частиною територій, а також перспективою післявоєнної відбудови, доцільним є впровадження системного комплексу заходів, спрямованих на посилення інституційної спроможності, правову визначеність і екологічну збалансованість земельної політики України. Особливої уваги в цьому контексті потребують природоохоронні території, що зазнали значних втрат як внаслідок прямих бойових дій, так і внаслідок руйнування системи екологічного управління, контролю та моніторингу. Значна частина об'єктів природно-заповідного фонду України опинилася в зоні бойових дій або під зовнішнім контролем, що унеможливило реалізацію законодавчо визначених режимів охорони, ведення спостережень за станом довкілля, виконання природоохоронних програм і збереження біорізноманіття. За таких умов надзвичайно важливо інституційно переосмислити підходи до управління такими територіями, зокрема шляхом створення гнучких механізмів, здатних забезпечити збереження природної спадщини навіть в умовах обмеженої юрисдикції чи надзвичайного стану.

Тому виникає нагальна потреба в перегляді та модернізації існуючих інституційних механізмів, з метою забезпечення їх адаптивності, стійкості та здатності ефективно реагувати на кризові обставини і включає не лише поточне адміністрування земель, а і вбудовування принципів сталого розвитку, екосистемного підходу та екологічної безпеки у всі рівні управління природоохоронними територіями. Водночас важливо орієнтуватися не лише на короткострокову стабілізацію ситуації в умовах воєнного стану, але й на формування інституційних і правових передумов для повоєнного відновлення екологічної інфраструктури, реабілітації пошкоджених територій ПЗФ, а також інтеграції природоохоронного компоненту в загальнонаціональні стратегії реконструкції України. Такий підхід вимагає системної модернізації інституційної архітектури, яка забезпечувала б як належне функціонування природоохоронного землекористування в умовах кризових обставин, так і його стійкий розвиток у довгостроковій перспективі.

З огляду на зазначене, доцільно запропонувати рекомендації щодо вдосконалення інституційних інструментів забезпечення сталого природоохоронного землекористування, які охоплюють як воєнний період, так і етап післявоєнного відновлення (рис.2), та повинні ґрунтуватися на принципах адаптивності, наукової обґрунтованості, міжвідомчої координації, а також орієнтації на європейські стандарти охорони природи та управління земельними ресурсами.

Реалізація таких рекомендацій передбачає поетапне впровадження практичних заходів, ключовими серед яких є такі: по-перше, доцільним є переформатування інституційної взаємодії між державними органами, органами місцевого самоврядування та військовими адміністраціями, із забезпеченням чіткого розмежування компетенцій та процедур ухвалення рішень. Необхідно закріпити у нормативному порядку тимчасові повноваження військових адміністрацій у сфері розпорядження земельними ділянками природоохоронного призначення, із одночасним запровадженням механізмів публічного контролю, правового нагляду та зворотної дії після стабілізації. По-друге, вкрай важливим є оновлення законодавчої бази, зокрема Земельного кодексу України, Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та суміжних актів, з урахуванням реалій воєнного стану та принципів сталого землекористування. Законодавство повинно містити гнучкі інструменти для кризового управління земельними ресурсами, але не допускати підриву основ екологічного балансу або нівелювання охоронного статусу природних територій. По-третє, рекомендується забезпечити системну цифровізацію управління природоохоронним землекористуванням, що включає створення резервних баз кадастрових та геопросторових даних, а також відновлення актуальної інформації після деокупації територій. В такому контексті ключовим є впровадження механізмів екологічної верифікації стану земель, які перебували під зовнішнім контролем або зазнали пошкоджень унаслідок бойових дій.

ІНСТИТУЦІЙНІ ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО ПРИРОДООХОРОННОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

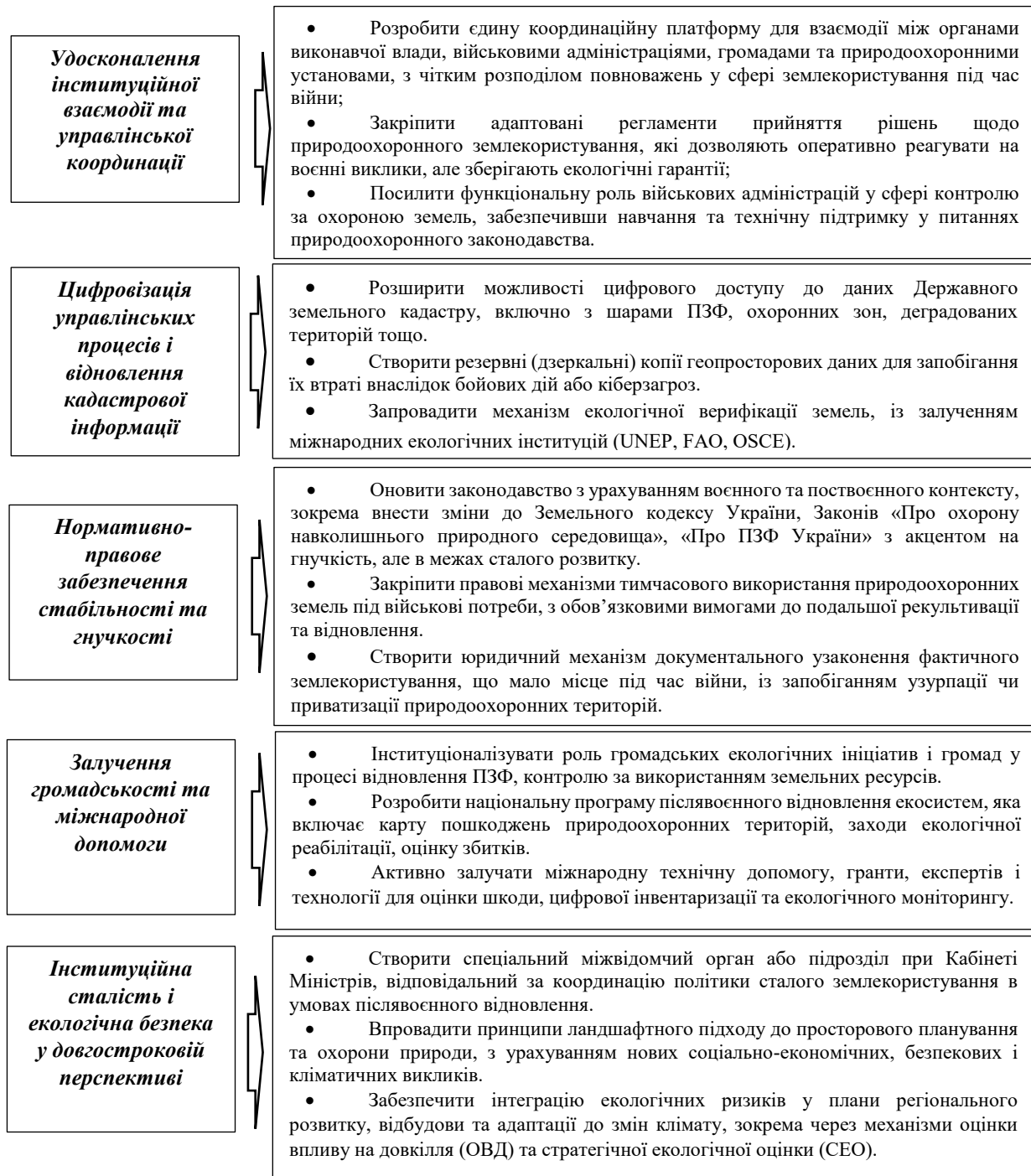

Рис.2. Вдосконалення інституційних інструментів забезпечення сталого природоохоронного землекористування

Джерело: розробка авторів

По-четверте, необхідно інституціоналізувати участь громадськості та наукової спільноти у процесі управління та моніторингу стану природоохоронних земель, зокрема створення консультативних органів, експертних платформ і механізмів екологічної демократії, що дозволить формувати довгострокові рішення на основі наукових даних та врахування інтересів місцевих громад. По-п'яте, у процесі післявоєнного відновлення доцільним є створення єдиної міжвідомчої платформи, уповноваженої на координацію відновлення екосистем, рекультивації пошкоджених земель, реінтеграції територій ПЗФ у загальнодержавну систему планування простору. Діяльність такої структури має спиратися на принципи екологічної безпеки, інтегрованого управління та ландшафтного підходу, узгодженого з міжнародними стандартами (UNEP, FAO,

EU Green Deal тощо). Тому вдосконалення інституційних інструментів у сфері природоохоронного землекористування повинне відбуватись на перетині надзвичайного екологічного реагування та стратегічного планування сталого розвитку, де необхідне перевизначення ролі інституцій у кризових умовах, їх адаптація до нових функціональних навантажень, а також формування передумов для екологічно орієнтованої повоєнної відбудови.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Проведене дослідження засвідчило, що повномасштабна війна суттєво трансформувала умови функціонування системи природоохоронного землекористування, оскільки в результаті збройного конфлікту зазнали руйнувань природні ландшафти, об'єкти природно-заповідного фонду, системи моніторингу та управління, що поставило під загрозу реалізацію принципів сталого розвитку у сфері використання земельних ресурсів. Інституційне регулювання землекористування в умовах воєнного стану характеризується зростанням ролі військових адміністрацій, частковою зміною повноважень органів влади, спрощенням процедур, з одного боку, і втратою контролю над частиною територій, розривом у правовій єдності, з іншого, що призвело до порушення функціонування ключових елементів земельного управління. Виявлено низку викликів: недостатня координація між органами влади, брак актуальних геоданих, ризики післявоєнних земельних конфліктів, а також юридична невизначеність щодо статусу земель.

Сформульовано рекомендації щодо удосконалення інституційних інструментів як у коротко- так і довгостроковій перспективі, серед яких: модернізація нормативно-правової бази, цифровізація кадастрових процесів, посилення міжвідомчої координації, екологічна верифікація земель після деокупації, а також створення системи постконфліктного управління природними територіями з орієнтацією на сталий розвиток. Таким чином, забезпечення ефективного та екологічно збалансованого землекористування в умовах війни та повоєнного відновлення є не лише викликом, а й стратегічною можливістю для модернізації системи управління земельними ресурсами в Україні з урахуванням принципів стійкості, безпеки та відповідальності перед майбутніми поколіннями.

Література

1. Війна і природно-заповідний фонд України: просторовий аналіз руйнувань. URL: <https://uncg.org.ua/vijna-i-pryrodno-zapovidnyi-fond-prost-analiz/>
2. Вплив війни на природоохоронні території. URL: <https://wwf.ua/?12163316/The-impact-of-war-on-protected-areas-in-Ukraine>
3. Довкілля України 2022. Статистичний збірник. Державна служба статистики України, 2023. 142 с.
4. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
5. Земельні відносини в умовах воєнного стану. URL: <https://zemli.vkursi.pro/novini/zemelni-vidnosini-v-ukra%D1%97ni-v-umovah-vo%D1%94nnogo-stanu/>
6. Земельні відносини під час війни: основні нововведення. URL: <https://epravda.com.ua/columns/2022/03/21/684385/>
7. Майбутнє природоохоронних територій в Україні. URL: https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/wwf_a4_the_future_of_protected_areas_in_ukraine_ua_edited.pdf
8. Николук О.М., Чміль А.С., Топольницький П.П. Перспективи повернення у господарське використання земельного фонду України <https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/06/Perspektivi-povernennya-u-gospodarske-vikoristannya-zemelnoho-fondu-Ukrai--ni-Policy-brief-2.pdf>
9. Сплодитель А., Голубцов О., Чумаченко С., Сорокіна Л. Вплив війни Росії проти України на стан українських ґрунтів. Результати аналізу. URL: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/zabrudnennia-zemel-vid-rosii-summary.pdf>
10. Ступень Р. М., Калина Т. Є., Рижок З. Р., Ступень О. І. Використання земель сільськогосподарського призначення в умовах післявоєнного відновлення України. Здобутки економіки: перспективи та інновації. №12. 2024. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15207175>

References

1. Viina i pryrodno-zapovidnyi fond Ukrainy: prostorovy analiz ruinuvan. [War and the Nature Reserve Fund of Ukraine: Spatial Analysis of Destruction] URL: <https://uncg.org.ua/vijna-i-pryrodno-zapovidnyi-fond-prost-analiz/> [in Ukrainian].
2. Vplyv viiny na pryrodooohronni terytorii. [The impact of war on protected areas in Ukraine] URL: <https://wwf.ua/?12163316/The-impact-of-war-on-protected-areas-in-Ukraine> [in Ukrainian].
3. Dovkillia Ukrainy 2022: Statystychnyi zbiryk. (2023). [Environment of Ukraine 2022: Statistical Yearbook] Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv. 142 s. [in Ukrainian].
4. Zakon Ukrainy "Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu". [Law of Ukraine "On the Legal Regime of Martial Law"] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].
5. Zemelni vidnosyny v umovakh voiennoho stanu. [Land relations under martial law] URL: <https://zemli.vkursi.pro/novini/zemelni-vidnosini-v-ukra%D1%97ni-v-umovah-vo%D1%94nnogo-stanu/> [in Ukrainian].

6. Zemelni vidnosyny pid chas viiny: osnovni novovvedennia. [Land relations during the war: key innovations] URL: <https://epravda.com.ua/columns/2022/03/21/684385/> [in Ukrainian].
7. Maibutnie pryrodohronnykh terytorii v Ukraini. [The future of protected areas in Ukraine] URL: https://wwfeu.awsassets.panda.org/downloads/wwf_a4_the_future_of_protected_areas_in_ukraine_ua_edited.pdf [in Ukrainian].
8. Nykolyuk O.M., Chmil A.S., Topolnytskyi P.P. (2024). Perspektyvy povernennia u hospodarske vykorystannia zemelnogo fondu Ukrainy. [Prospects for returning Ukraine's land fund to economic use] URL: <https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/06/Perspektivi-povernennya-u-gospodarske-vikoristannya-zemelnogo-fondu-Ukrai--ni-Policy-brief-2.pdf> [in Ukrainian].
9. Splodytel A., Holubtsov O., Chumachenko S., Sorokina L. (2023). Vplyv viiny Rosii proty Ukrainy na stan ukrainskykh rruntiv: rezultaty analizu. [Impact of Russia's war against Ukraine on the state of Ukrainian soils: summary of analysis] URL: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2023/03/zabrudnennia-zemel-vid-rosii-summary.pdf> [in Ukrainian].
10. Stupen R.M., Kalyna T.Ye., Ryzhok Z.R., Stupen O.I. (2024). Vykorystannia zemel silskohospodarskoho pryznachennia v umovakh pisliavoiennoho vidnovlennia Ukrainy. [Use of agricultural land in the context of Ukraine's post-war recovery] *Zdobutky ekonomiky: perspektyvy ta innovatsii*. №12. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15207175> [in Ukrainian].